

שיחות הרצי"ה לספר בראשית, עמ' 41-46

1. שיטה מהי

טרם נתחיל לעיין בשיטתו של רבינו, עלינו לברר האם אמנם יש כאן שיטה, ולהבהיר את המושג שיטה. לא כל דבר שאדם אומר הוא בגדר שיטה. ייתכנו דברים חשובים וקדושים שהם בהחלט תורה אולם אינם שיטה, אלא אוסף של רסיסי מחשבות. כל מחשבה לחוד הינה יקרה ובונה יראת-שמים חכמה ומידות טובות, אך ללא קשר בין רסיס לרסיסי. כל אחד מהם עומד בפני עצמו. אם לגבי רסיס מחשבה מסויים ייאמר בדיוק היפוכו של דבר, לא ישפיע הדבר כלל על הרסיסים האחרים.

התנאי הראשון בשיטה הוא שתהיה השקפת עולם הכוללת תחומים רבים ככל האפשר. ככל שהשקפת עולם יותר כוללת, ככל שיש בכחה לברר בעיות מרובות וגדולות בחיים, יותר היא ודאית. ואכן מבחינה זו יש שיטה אצל רבינו, מפני שיש בה בירור כל ענייני החיים, חיי היחיד וחיי הצבור, חיי האומה וחיי האנושות, חיי העולם וחיי העולמים, מראשית בריאת העולם עד העולם-הבא.

אך בכך לא די. יש צורך להעמיד את כל הבירורים על **מספר מצומצם של יסודות**. אף המדע שואף להסביר את כל חוקי הטבע באמצעות חבילה אחת של משוואות. יש להתאמץ להסביר הכי הרבה דברים על-ידי המספר המועט ביותר של הנחות, עד אשר נצליח להסביר את הכל על-ידי **ענין אחד**. אנו מגיעים לשיטה **אורגנית**: כאשר דנים בפרט אחד, הננו דנים בעקיפין בכל הפרטים האחרים. כל שינוי בהבנה לגבי פרט אחד מזעזע את הבנין כולו; הכל קשור לכל.

רבינו הרבה להדגיש ענין זה בהסתייגו מלימוד תורה בבחינת "צו לצו צו לקו לקו זעיר שם זעיר שם", פירורים-פירורים. מובן מאליו שכל פירור הוא חשוב

וקדוש, אך כאשר הבנתנו את התורה, את ישראל ואת עבודתנו בעולם היא פירורים-פירורים, מזהיר ישעיהו הנביא שעלול להווצר מצב של "וכשלו אחר ונשברו ונוקשו ונלכדו". סיבוכים ובלבולים עד כדי הריסה וכפירה. לעולם זאת, "תורת ד' תמימה משיבת נפש"; כשהיא תמימה, היא משיבת נפש. "תמימה" מובנה שלמה, מושקפת כענין אחד וכרעיון אחד.

2. כונס כללים ומוציא פרטים

אגב, זו הדרך הנכונה בלימוד ספרי אמונה שכתבו רבותינו הגדולים: לימוד חוזר ונשנה פעמים רבות את הספר, מראשיתו ועד אחריתו, יותר מאשר עמל ניתוחי וחרישה בכל סעיף וסעיף. דרך זו נותנת הרחבת דעת ועמקות גדולה, המאפשרת אחר-כך הבנת כל פרט ופרט. למשל, ספרו של המהר"ל "נצח ישראל" מכיל רק רעיון אחד, אך זהו רעיון ענקי ומופשט; לכן יש צורך להתבונן בו מזוויות ראייה רבות כדי לחשוף אותו. לא בחיטוט סעיפי נגיע אל המנוחה אלא בחשיפת הרעיון האחד הראשי. בעצם, התורה כולה היא רעיון אחד שחובק העולמות כולם. כך דברי רבינו הם רעיון אחד ראשי. כאשר רעיון כללי זה מובן, ממילא אפשר להתמודד עם כל הפרטים, כפי שמסביר הרמח"ל, שבעיית לומדי אמונה אינה דלות ידיעותיהם אלא אי ידיעתם לסדר את כל ידיעותיהם סביב לכוון אחד. הם אינם לומדים כללים אלא פרטים. הרמח"ל מביא את דברי חז"ל: "לעולם הוי אדם כונס דברי תורה כללים, שאם כונס פרטים מייגעים אותו". הלומד המתבונן ומבין כללים גדולים, לאורם יוכל להדריך את עצמו ואת אחרים בכל המצבים הפרטיים שבחיים.

3. אחדות כוללת

שיטה אינה אוסף של היגדים, שכל אחד מהם חשוב כשלעצמו, אלא בנין אחד שלם בו הכל מחובר ארוג ושרוג. ולא עוד אלא שיטה זו כוללת היא, דהיינו מבוססת על מספר קטן ככל האפשר של הנחות, ואפילו על הנחה אחת. מהי אותה הנחה אחת? דוגמא לכך נוכל למצוא אף אצל גויים, שניסו להעמיד שיטה כוללת. הרמב"ם לועג לאצטגנינים שחשבו להסביר את כל תופעות העולם על-פי יסוד אחד: סידור הכוכבים במסילותיהם. הכוכבים יקבעו מה צבע השיער שלך, מתי תתחתן, עם מי והיכן, כמה ילדים יוולדו לך וכדו'. הכל מופיע כעל-ידי מכונה הממונעת על-ידי גלגלי השיניים של הכוכבים. הרמב"ם מסביר שתפיסה זו אינה מוטעית לגמרי, אך היא בכל זאת שטחית. ודאי שהכוכבים הם חלק מן המציאות, ואי-אפשר להתכחש לכך, אך לא מפני זה נאמר שהם מהווים את החוק הפנימי של כל היש. "ניצוץ הקדושה" שיש בתפיסה זו הוא ההברקה שהעולם אחד, ולא כמה רשויות עצמאיות; יסוד אחד מסדר כל.

דוגמא נוספת לשיטה כוללת היא היהודי שוחר התיקון החברתי, קרל מרקס, שלפי דעתו היסוד האחד הוא החומר. הכל חומרי, אין נשמה, אין רבנו-של-עולם, אין רוחניות, אין קדושה. יש חומר בלבד והוא נשלט על-ידי חוקים מדעיים, מה שגורר חוקים טכניים וכלכליים. יסוד אחד מסביר הכל: החומר.

וכן בתחילת ספר הכוזרי, הפילוסוף הדתי למחצה, שהוא פילוסוף אריסטוטלי על-פי פרשנות ימות הביניים, מזכיר את "השכל הפועל", שהיא הרוחניות הספוגה בעולמים.

אחרי כל אלה, הרי אנו לא מהם ולא מהמונם, אלא תלמידי רבינו המסביר איך האחד והיחיד המסדר את כל הוא רבנו-של-עולם. לא הכוכבים, לא החומר ולא השכל הפועל, אלא רבנו-של-עולם.

4. להפגש עם רבנו-של-עולם

רבינו היה מרבה להזכיר שבלימוד פרשת השבוע, איננו עוסקים בפרטי פרטים, ודאי לא בפרטים של פרשנות ותחביר, אלא אנו רוצים להפגש עם רבנו-של-עולם. אנו רוצים לראות את יד ד' הפועלת בכל – גם מקום בו היא מופיעה בגלוי, בכל המדרגות האפשריות של גילוי, וגם בסתר המדרגה, שאז יש אנשים עוורים שאינם רואים וחרשים שאינם שומעים. השקפה אחדותית זו היא תוכנה של אמירתנו "שמע ישראל ד' אלוהינו ד' אחד". ודאי יש גויים רבים המאמינים בד', ואפילו נבוכדנצר הרשע הודה לדניאל כי יש אל גדול ונשגב מעל כל האלוהים "אלה דאלהיא"; גויים אלה יודעים שיש אלוהים, אך הם אינם שייכים ל"שמע ישראל ד' אלוהינו ד' אחד", כי הם אינם מבינים שבכל מה שקורה בעולם, יד ד' פועלת; שכל יצירות הרוח האנושית, כל סידורי הפוליטיקאים, כל חכמות החכמים וכל טעויות הטועים, אינם מופיעים אלא מכח יד ד' הפועלת בכל: לפעמים במישרים ולפעמים בהסתר, ואז הכל נראה כמקרה. רבינו ציטט דברי אתיאסט, שכנראה לא היה כל-כך אתיאסט, שאמר: לדעתי המקרים שבהיסטוריה הם אלוהים ב-INCOGNITO, בעילום שם. זהו באמת ביטוי עמוק של אמונה. "שמע ישראל ד' אלוהינו ד' אחד" הוא תוכן השיטה אחדותית שלנו.

5. לימוד אמונה

מקצוע זה של לימוד הפגישה עם רבנו-של-עולם אפשר לכנותו "לימוד אמונה", להבדיל מלימוד "מחשבה". לימוד מחשבה הוא לימוד מחשבותיהם של אנשים. הרבה אשים חשבו ועדיין חושבים. גויים חושבים ויהודים חושבים. מענין מאוד לדעת מה אריסטו ולהבדיל הרמב"ם חשבו. אך לימוד אמונה הוא לימוד להפגש עם רבנו-של-עולם, כמובן בעזרת אלא שכבר נפגשו עם רבנו-של-עולם, ולימוד

ספריהם. אך המגמה היא אחרת לגמרי: להכיר את יד ד' הפועלת בכל.

6. טבע והיסטוריה

יד ד' פועלת בעולמנו בשני תחומים עיקריים: הטבע וההיסטוריה. בטבע, הכל צומח, אך כל צמח שצומח, יש מלאך שמכהו ואמר לו: גדל. יש כח אלוהי שמחיה את הצמח. אף בדומם קיימים חיים תרדמתיים, אלקטרונים המתרוצצים בתוככי האטום; יש בין כוחות הטבע מתח והרמוניות שבונים את היקום. כדי לתת לאטום את צורתו הגבישית יש צורך במיליוני כוחות שיתלחצו בו. אולם מעל הטבע מתנשאת יש ד' שבהיסטוריה הנוגעת לאדם. "השמים מספרים כבוד אל ומעשי ידיו מגיד הרקיע". בכל דבר אפשר להכיר כחו של רבון העולמים. בכל דבר אפשר להכיר כבודו של רבנו-של-עולם. במזמור י"ט בתהילים, אחרי שבעת הפסוקים הראשונים שהם כנגד עולם הטבע שנברא בשבעת ימי בראשית, מופיע הפסוק השמיני "תורת ד' תמימה". השמים מספרים כבוד אל, אך התורה מספרת אותו לעילא לעילא, ועם ישראל מקבלת התורה הוא "עם זו יצרתי לי, תהלתי יספרו". איננו מתעסקים בניסיון לפגוש את רבנו-של-עולם בטבע אלא בעיקר בהיסטוריה. ההתגלות האלוהית שבטבע הינה דלה לעומת זאת שבהיסטוריה. כשם שהצמח הוא דל כח לעומת האדם, והדומם עוד יותר. בהיסטוריה – קול ד' בוקע בכח. ושיא ההיסטוריה הוא עם ישראל. מתוך כך מגיעים אנו לנקודת המרכז של כל מה שלימדנו רבינו: עם ישראל.

7. המרכז: ישראל

את הכל אנו לומדים מתוך נקודה מרכזית זו: תורה, מידות טובות, עולמים, ורבון העולמים. זאת התצפית שממנה משקיפים על הכל. הרב הלל צייטלין הי"ד כתב מאמר בשם "הקו היסודי בקבלה של הרב קוק". הכוונה למרן הרב קוק, אך הדברים שייכים גם לרבינו. הוא מסביר שבדאי כל גדולי ישראל דיברו על אותו דבר, ומה שנראה בעינינו כשוני אינו מפני שחכם אחד הוא חס ושלום ריפורמי ועורך שינויים, אלא הכל תלוי בזווית ההסתכלות. ניתן לצפות בעיר על-ידי טיול ברחובותיה, וניתן בצפייה מראש המגדל. זה אותו אדם ואותה העיר, אך הדברים נראים אחרים לחלוטין, כי הם נצפים מנקודה אחרת. חכמתו של צייר היא לתפוס זוית משמעותית. אף הצלם, שהוא לכאורה נייטרלי, קובע רבות על-ידי בחירת הנקודה שממנה הוא מצלם. השיטה כוללת היא, אך יש לדעת היכן עומד הצופה, מה הוא הבסיס ממנו הוא יוצא להרפתקאותיו להכרת המציאות. הבסיס – זהו עם ישראל. לכאורה גישה זו נראית מצומצמת: הן יש עוד דברים רבים בעולם מלבד עם ישראל – עמים וכוכבים עד אין סוף. אלא, כאמור, שיא הפגישה עם רבנו-של-עולם הוא ההיסטוריה. ושיא ההיסטוריה הוא עם ישראל, המוגדר בספר הכוזרי כ"לב האומות". המבין מהו עם זה – מבין מהו האדם, מהו העולם ומהי מגמת הבריאה כולה.